

Drogredenen van de diversiteit

door Mikhael Hack

In augustus 2018 presenteerde Maarten Groothuizen, Tweede Kamerlid namens D66, het *Actieplan: De rechter voor iedereen*, een poging om de Nederlandse rechtspraak 'herkenbaar te maken voor de hele bevolking'. Zijn voorstel is vierledig, waarvan één onderdeel bestaat uit het 'vergroten van de diversiteit van rechters'. Hierbij wordt met name gewezen op het representatieverschil tussen niet-westerse allochtonen in Nederland (bijna dertien procent) en in de rechtspraak (twee procent). Dit is volgens D66 'onbestaanbaar' (Den Hartog 2018).

De strekking van zijn oproep is niet nieuw. Het jaar ervoor kondigde politiechef Erik Akerboom bijvoorbeeld aan dat de

politieorganisatie maar eens 'diverser moest worden', zowel qua etniciteit als qua culturele achtergrond, geslacht en seksualiteit (Van Teeffelen 2017). Bij de verkiezing van onze huidige Tweede Kamer beweevende menig activist het gebrek aan 'zwarte politici' (Bahara 2017). Toen het kabinet-Rutte III later dat jaar aantrad, was ook dat uiteraard te mannelijk en te wit (Start en De Jong 2017). Te weinig vrouwen in de top, te veel blanken aan de macht, niet genoeg aandacht voor genders en geslachten: het individualisme trekt zich terug, de identiteitspolitiek rukt op.

In dit artikel zal ik de wijdverbreide misvattingen die aan deze ontwikkeling ten

grondslag liggen, aan de kaak stellen. Ik zal betogen dat de enige liberale respons op een verheffing van diversiteit tot sacrosanct beleidsdoel een resolute afwijzing mag zijn.

Rechtvaardigheid: proces of product?

Aggregate ongelijkheid tussen bevolkingsgroepen lijkt vooral een zaak van links. In de Verenigde Staten is het de Democratische Partij die werk maakt van gepercipiëerd racisme in het rechtssysteem en de vermeende loonkloof tussen mannen en vrouwen. In Nederland vinden identitaire minderheidsbewegingen als DENK en BIJ1 hun oorsprong in de sociaaldemocratie van de Partij van de Arbeid, die zelf ook, samen met GroenLinks en D66, vooroploopt om de deugd der diversiteit rond te bazuinen.

Dit mag ons niet verbazen. Partijen ter linkerzijde putten hun legitimiteit immers uit het verkleinen van sociaaleconomische verschillen. Willen we daarom de preoccupatie met diversiteit en representatie (tegenwoordig vaak aangeduid met de Engelse term *social justice*) goed begrijpen, dan zullen we de achterliggende rechtvaardigheidsopvatting van die partijen moeten verkennen. Een treffende duiding hiervan komt mijns inziens van de Amerikaanse econoom Thomas Sowell. In zijn boek *A Conflict of Visions* zet hij uiteen hoe politieke tegenstellingen op de lange termijn verklaard kunnen worden door fundamenteel uiteenlopende opvattingen (visies) op de menselijke aard.

Sowell definieert een visie als ‘a pre-analytic cognitive act. It is what we sense or feel before we have constructed any systematic reasoning that could be called a theory’ (Sowell 2007, 4). Hij onderscheidt vervolgens twee tendensen in de ideeëngeschiedenis die hij generaliseert als *constrained* en *unconstrained*. Dit zouden wij in het Nederlands kunnen weergeven met respectievelijk ‘beperkt’ en ‘maakbaar’ (Sowell 2007, 9-35).

De beperkte visie op de mens poneert dat deze grotendeels gebonden wordt door zijn natuur. Zijn morele en intellectuele beperkingen zijn een gegeven en onveranderlijk. Mensen streven over het algemeen hun eigenbelang na en daarom zou de samenleving zo ingericht moeten zijn, dat er op spontane wijze onbedoelde voordelen ontstaan uit hun interacties. In deze roemrijke denktraditie vinden we Adam Smith, Edmund Burke en Alexander Hamilton. Het is overigens ook de visie die het meest in lijn ligt met de moderne wetenschappelijke literatuur, zoals uiteengezet door de Canadees-Amerikaanse psycholoog en taalkundige Steven Pinker in zijn boek *The Blank Slate*.

Het idee van menselijke maakbaarheid staat diametraal tegenover het idee van de beperkte mens. In deze visie is de mens van nature plastisch en dus tot aan het perfecte toe verbeterbaar. Als we de structuren in de samenleving maar zodanig verbeteren dat de mens erdoor verheven wordt, is ieder probleem doelgericht aan te pakken en ‘oplosbaar’.

Sowell stelt: ‘Given the unconstrained possibilities of man and nature, poverty and other sources of dissatisfaction could only be a result of evil intentions or blindness to solutions readily achievable by changing existing institutions’ (Sowell 2007, 23). Dit idee is de nalatenschap van Jean-Jacques Rousseau, William Godwin en Nicolas de Concorde, die zich uiteindelijk vertaald heeft in historische dieptepunten als de egalitaristische catastrofe van Robespierre en het bloederige Bolsjewisme.

Deze tegenstelling baart een verschil in duiding van vrijwel alle sociale fenomenen. Gelijkheid, bijvoorbeeld, wordt in de beperkte visie opgevat als gelijke rechten in het maatschappelijk proces; de maakbare visie stuurt onder het mom van gelijkheid op gelijke(re) uitkomsten – op een gelijk product. Uiteenlopende opvattingen over de rol van de wet, oorlog en vrede, criminaliteit, en de economie volgen eenzelfde patroon van proces versus product.

“... Uit het feit dat er een kleinere proportie niet-westerse allochtonen dan autochtonen werkzaam is bij de rechtspraak, wordt de conclusie getrokken dat er sprake moet zijn van discriminatie, en dus onrecht ...”

Waar de beperkte visie op de mens dus de spontaniteit van resultaten benadrukt als essentieel voor een rechtvaardig proces, beoogt de maakbare visie juist het behalen van bepaalde gewenste en gedefinieerde uitkomsten. We moeten de identiteitspo-

litiek dan ook in het licht van de maakbaarheidsgedachte benaderen. Zij die deze verkondigen, menen namelijk dat een vrije maatschappij (het proces) ontoereikend is om de in hun ogen geboden representatie van minderheden (de uitkomst) te bewerkstelligen. Zij moeten de samenleving als het ware ‘een handje helpen’ om dit ‘probleem’ op te lossen.

Ik zal drie argumentatielijnen aanvoeren tegen deze gevaarlijke denkwijze. Ten eerste zal ik betogen dat een ongelijkheid tussen groepen niet *ipso facto* veroorzaakt wordt door of gelijkstaat aan onrechtvaardigheid. Ten tweede zal ik aantonen dat voorstanders van zogenoemde ‘descriptieve representatie’, hetzij politiek of andersoortig, er een onjuiste interpretatie van het begrip ‘vertegenwoordiging’ op nahouden. Ten slotte zal ik de paradox aan het licht brengen, dat een disproportionele focus op diversiteit juist de verdeeldheid in stand houdt die zij tracht te overbruggen.

De natuur van ongelijkheid

Menig actieplan om de ongelijkheid tussen groepen te bestrijden, begint bij de constatering dat er überhaupt een ongelijkheid bestaat. Groep X heeft minder welvaart dan groep Y; groep Z is in een bepaalde institutie ondervertegenwoordigd. In de introductie, bijvoorbeeld, zagen we dat het Kamerlid Groothuizen vaststelde dat Nederland voor 12,6 procent uit niet-westerse allochtonen bestaat, maar de rechtspraak voor slechts twee procent. Dit is een louter feitelijke constatering. *So far so good.*

Daarna wordt er echter een gedachtesprong gemaakt: correlatie wordt causatie. Uit het feit dat er een kleinere proportie niet-westerse allochtonen dan autochtonen werkzaam is bij de rechtspraak, wordt de conclusie getrokken dat er sprake moet zijn van discriminatie, en dus onrecht. Het wordt bijna als vanzelfsprekendheid ervaren dat er ergens een sinister element aanwezig is: in het voorstel van het lid-Groothuizen, bijvoorbeeld, wordt gepleit voor het invoeren van de training *Selecteren zonder vooroordelen* (Groothuizen 2017). Ergens worden allochtonen gediscrimineerd, anders zou de uitkomst wel anders zijn.

Deze tendens is geenszins beperkt tot initiatiefvoorstellen van een politieke partij als D66: exact dezelfde gevolgtrekking wordt dikwijls gemaakt in het maatschappelijk debat over de ondervertegenwoordiging van vrouwen in topposities of de zogenaamde ‘loonkloof’. In geabstraheerde vorm luidt

de argumentatie: in een bepaalde sector is groep X ondervertegenwoordigd ten opzichte van groep Y, dus wordt groep X blootgesteld aan discriminatie en is de ongelijkheid onwenselijk.

Hiertegen moeten twee bezwaren worden gemaakt: één empirische en één normatieve. Ten eerste kan men uit een ongelijkheid *an sich* geenszins concluderen dat er sprake is geweest van discriminatie. Tenzij er institutioneel (dus door wetgeving of andere aanwijsbare beleidskaders) en met intentie onderscheid wordt gemaakt op basis van descriptieve kenmerken, is het in een vrije samenleving niet onredelijk om aan te nemen dat een ongelijke uitkomst tussen groepen simpelweg het gevolg is van een spontane ordening. Een dergelijke ordening, juist omdat zij vrij is van een ‘geplande’ intentie, kan niet rechtvaardig of onrechtvaardig zijn, evenmin als de loop van de planeten dat is. Zij dwalen daarom

in hun causale analyse door deze intentie wel te veronderstellen. In de woorden van Sowell: ‘Those who postulate a personified society assume an intention, purpose and corresponding moral responsibility where there is in fact an evolved order – and the particulars of an evolved order cannot be just or unjust’ (Sowell 2007, 142).

De tweede dwaling hierbij heeft betrekking op de veronderstelling dat een ongelijke uitkomst ook altijd onwenselijk is. Het opstellen van een ‘actieplan’ suggereert een grote mate van urgentie; streefcijfers en quota, zoals die met betrekking tot vrouwen in het bedrijfsleven wel eens geopperd worden, suggereren dat er een ideale proportie bestaat die we dienen te benaderen. Echter ligt het juist in de natuur van een vrije samenleving dat ongelijkheid mag, ja, zelfs moet bestaan. Bij spontane processen, vooral als deze economisch van aard zijn, is het van het hoogste belang om niet op basis van onderbuikgevoelens met de beloningen van die processen te schuiven. Op deontologische gronden kan betoogd worden dat dit een inbreuk vormt op ieders recht om de vruchten van zijn eigen arbeid te plukken; een utilitaristischer motief zou zijn dat het de allocatieve efficiëntie en daarmee de maatschappelijke welvaart schaadt. Hoe men de zaak dus ook bekijkt: een ongelijke uitkomst, mits door eerlijke spelregels tot stand gekomen, is niet per definitie discriminatoir of immoreel. Dit geldt zowel voor individuen als voor groepen, die in essentie immers niets anders dan bundels van individuen zijn.

Het descriptieve dogma

In het domein der uitkomsten blijkt ongelijk dus niet per definitie onterecht te zijn. Daarom is het nodig nu de tweede denkfout van de identiteitspolitiek te adresseren: de notie dat identitaire groepen (en in het bijzonder minderheden) vertegenwoordigd moeten worden door iemand uit de eigen groep.

Uit de voorbeelden in de introductie blijkt hoe bezorgd sommigen zijn over de politieke vertegenwoordiging van minderheden: regering en parlement zouden te mannelijk en te blank zijn. In het verlengde hiervan kan men ook de ‘schaarste’ aan minderheden bij politie en rechtspraak bekritisieren. Hoe kunnen de belangen van deze groepen immers gewaarborgd worden, zegt men, als zij ondervertegenwoordigd zijn in maatschappelijke organen?

Deze denkwijze is gebaseerd op een onjuiste (of liever: onvolledige) invulling van het begrip ‘vertegenwoordiging’. Hanna Pitkin onderzoekt in haar klassieke studie *The Concept of Representation* de vele kanten van dit begrip, waarvan er twee bijzonder relevant zijn voor onze huidige doeleinden: *representing as standing for* en *representing as acting for* (Pitkin 2002, 60-113).

Bij *representing as standing for* is een kwalitatieve gelijkheid tussen vertegenwoordigde en vertegenwoordiger het uitgangspunt. In een politieke context kan dit zich doorvertalen naar het verlangen om het parlement tot ‘afspiegeling’ van de samenleving te

maken. De redenering die hierachter schuilt, is dat een volksvertegenwoordiging vanwege haar deliberatieve karakter alle meningen in de samenleving moet meenemen, waardoor een nauwkeurige gelijkenis met die samenleving onmisbaar wordt voor haar functioneren: zoals een goed schilderij een accurate weergave van de werkelijkheid is, zo moet een goed parlement de natie nauwkeurig ‘weergeven’ (Pitkin 2002, 62-65). Het is op basis van deze opvatting – de zogenoemde ‘descriptieve representatie’ – dat de identiteitspolitiek verlangt naar het ‘diverser’ worden van politieke organen en maatschappelijke instellingen. Minderheden zijn in deze opvatting pas echt vertegenwoordigd, als vertegenwoordiging geschiedt door ambtsdragers met dezelfde kenmerken als zij.

“... In plaats van het onderscheid te vervagen, wordt de tegenstelling alleen maar verscherpt door de uniciteit van identitaire facties te benadrukken ...”

Descriptieve vertegenwoordiging is echter maar een fragmentarische invulling van het hele concept: het gaat hierbij immers om *wie* optreedt als vertegenwoordiger, maar hoe diegene vervolgens optreedt, blijft in het ongewisse. Er is nog steeds geen enkele garantie dat een vertegenwoordiger met overeenkomende kenmerken ook in zijn handelen de ‘juiste’ besluiten zal nemen. Pitkin verklaart: ‘We tend to assume that people’s characteristics are a guide to actions they will take, and we are concerned

with the characteristics of our legislators for just this reason. But this is no simple correlation; the best descriptive representative is not necessarily the best representative for activity or government’ (Pitkin 2002, 89).

Wat een vertegenwoordiger daadwerkelijk doet is dus minstens zo belangrijk als de oppervlakkige kenmerken die hem tekenen, zo niet belangrijker. Als tegenhanger van de obsessies met ‘afspiegelingen’ en ‘weergaven’ geeft Pitkin ons daarom ook een praktischere interpretatie van het begrip: *representing as acting for*. Hierbij hoeft de vertegenwoordiger zich niet meer druk te maken om de gelijknissen tussen hemzelf en degenen die hij vertegenwoordigt, maar zich slechts bezig te houden met het behartigen van hun belangen (Pitkin 2002, 112-143). Op welke wijze hij daarbij te werk gaat, als gevolmachtigde of gedeputeerde, gaat onze analyse te buiten: nu volstaat het ons om te hebben vastgesteld, dat het handelen van een (volks)vertegenwoordiger belangrijker is dan welke identitaire kenmerken hij bezit.

De ironie van het essentialisme

Ten slotte is de ironie van de identiteitspolitiek misschien wel dat zij haar eigen rechtvaardiging in stand houdt. Immers is de bedoeling achter het nivelleren van groepsuitkomsten, zoals we gezien hebben, dat discriminatie en daarmee onrecht uitgebannen worden. Het oogmerk is duidelijk: de scheidslijn tussen groepen moet vervagen, opdat een harmonieuzere maatschappij tot stand komt.

Precies het omgekeerde wordt echter bewerkstelligd met de methodes die de identiteitspolitiek hanteert. In plaats van het onderscheid te vervagen, wordt de tegenstelling alleen maar verscherpt door de uniciteit van identitaire facties te benadrukken. De Amerikaanse politicologe Jane Mansbridge, bijvoorbeeld, auteur van een artikel met de veelzeggende titel *Should Blacks Represent Blacks and Women Represent Women? A Contingent "Yes"*, wijst expliciet op het gevaar dat schuilt in het toeschrijven van inherente en onvermijdelijke karaktermerken aan verschillende groepen, door haar 'essentialisme' genoemd (Mansbridge 1999, 637).

Ondanks deze valide constatering, pleit ook zij toch voor descriptieve representatie. Zij blijkt dus niet te beseffen dat de identiteitspolitiek *zelf* een zuivere vorm van 'essentialisme' is. Niet alle individuen in een

minderheidsgroep zijn immers homogeen. Ervan uitgaan dat, bij wijze van spreken, een zwarte volksvertegenwoordiger vanwege zijn etniciteit 'alle zwarten' zou kunnen vertegenwoordigen, is een absurde notie. In plaats van verbroedering, zal dit eindeloos obsederen over oppervlakkige kenmerken slechts verdere verdeeldheid zaaien tussen groepen in de samenleving en ze tegen elkaar opzetten.

Conclusie

Zojuist heb ik aangetoond dat ongelijkheid in zichzelf noch discriminatoir, noch onrechtvaardig is: het eerste omdat een causaal verband niet wordt aangetoond, het tweede omdat de spontane ordeningen in een vrije maatschappij niet intentioneel zijn. Daarnaast blijkt ook dat descriptieve representatie, in de zin van *standing for*, een ontoereikende opvatting van (volks) vertegenwoordiging is: een component

met betrekking tot het handelen, het *acting for*, is vereist. Ten slotte is het maar zeer de vraag of de identiteitspolitiek daadwerkelijk in staat zal zijn de kloof tussen bevolkingsgroepen te overbruggen, zoals zij beoogt. Veel eerder lijkt het erop dat zij meer verdeeldheid zal zaaien in plaats van die weg te nemen.

Het is veelzeggend dat zelfs een ogenschijnlijk liberale partij als D66 ten prooi valt aan de identitaire pressie die het maatschappelijk debat steeds verder beklemmt. In zekere zin kan het mensen natuurlijk niet kwalijk genomen worden wanneer zij zich laten verleiden door mooie woorden en loze beloften: wie heeft immers geen waardering voor diversiteit als liberale verworvenheid? Wie zou het ooit willen opgeven dat iedereen zichzelf mag zijn?

Maar dat is niet de betekenis van diversiteit zoals betoogd door de moderne identiteitspolitiek. Liberaal individualisme – échte diversiteit – heeft daar al lang plaats gemaakt voor een gevaarlijke vorm van groepsdenken en factionalisme. Uiteindelijk blijkt de belofte van meer inclusie dus gestoeld te zijn op een serie drogredenen, die op termijn ontwrichtend werken op een liberale democratie. Dit moeten we niet willen.

Liberalen van alle soorten en maten zouden er daarom goed aan doen om de onsterfelijke woorden van Friedrich Hayek, een van onze intellectuele peetvaders, op dit onderwerp nog eens goed tot zich te nemen: 'Formal equality before the law is

in conflict, and in fact incompatible, with any activity of the government deliberately aiming at material and substantive equality of different people, and any policy aiming at a substantive ideal of redistributive justice must lead to the destruction of the Rule of Law' (Hayek 1944, 82).

M. Hack studeert International Relations and Organisations aan de Universiteit Leiden. Hij is raadslid voor de VVD in Den Bosch.

Literatuurlijst

- Bahara, H., 'Nul zwarte politici in de Tweede Kamer: hoe pijnlijk is dat?' *De Volkskrant*, 30 maart 2017.
- Groothuizen, M., *D66 Actieplan: De rechter voor iedereen*, 2018, URL: <https://d66.nl/content/uploads/sites/2/2018/08/De-rechter-voor-iedereen-Actieplan-D66-.pdf>, geraadpleegd op 31 oktober 2018.
- Den Hartog, T., 'Te weinig kleur in Nederlandse rechtspraak', *Algemeen Dagblad*, 14 augustus 2018.
- Hayek, F.A., *The Road to Serfdom*, Padstow, 1944.
- Mansbridge, J., 'Should Blacks Represent Blacks and Women Represent Women? A Contingent "Yes"', *The Journal of Politics*, 1999, Vol. 61, No. 3, 628-657.

-
- Pinker, S., *The Blank Slate: The Modern Denial of Human Nature*, New York, 2002.
 - Pitkin, H.F., *The Concept of Representation*, Berkeley, 1967.
 - Sowell, T., *A Conflict of Visions: Ideological Origins of Political Struggles*, New York, 2007.
 - Start, R., De Jong, W., 'Nieuwe kabinet: meer mannen dan vrouwen en geen kleur', NOS, 21 oktober 2017, URL: <https://nos.nl/artikel/2199042-nieuwe-kabinet-meer-mannen-dan-vrouwen-en-geen-kleur.html>, geraadpleegd op 31 oktober 2018.
 - Van Teeffelen, K., 'Politie wil meer agenten met een diverse achtergrond, maar moeten wel vasthouden', *Trouw*, 3 maart 2017.

